

УДК 111.32 «712» – 047.37

НАДІЯ ФУНТІКОВА

Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, м. Луганськ

ФЕНОМЕН ІНТЕЛІГЕНТНОСТІ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті розглядаються педагогічні розвідки, пов'язані з вивченням становлення та самовиявлення поняття інтелігентної людини як носія гуманістичних цінностей та ідеалів суспільства.

***Ключові слова:** інтелігентність людини, інтелігенція, процес виховання, виховання інтелігентності, особиста культура.*

Постановка проблеми. В українській педагогічній науці склалися певні передумови для ґрунтовного наукового вирішення проблеми виховання інтелігентності у студентської молоді. Досліджені сутність, зміст, педагогічні умови інтелектуального, морального, естетичного, патріотичного виховання студентської молоді, визначені сутність особистісно орієнтованого підходу до виховання особистості у вищій школі, принципи гуманітарної парадигми вищої освіти, специфіка виховання у вищій школі в контексті входження України до європейського освітнього простору, вивчається виховний потенціал гуманітарних та фундаментальних дисциплін, проводяться активні дослідження проблеми формування духовної культури студентської молоді.

Основою для розгляду проблем сучасного виховання є наукове розуміння духовності, представлене в роботах В. Алексеєнко, Л. Косичева, С. Кримського, О. Олексюк, Ж. Юзвак, Г. Шевченко [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність інтелігентності, роль інтелігенції в суспільному житті, в історії розглядається в роботах А. Бичко та І. Бичка [2], Л. Горожаніна, В. Краєвського, М. Кагана, Л. Келеман [5], Д. Лихачова [6], Ю. Лотмана,

В. Нечаєва, Д. Ольшанського, А. Соколова [7; 8], А. Труфанова [9], Л. Фадеева та інших вчених.

Аналіз сутнісних ознак інтелігентності та інтелігенції як явищ культури представлений у філософських і культурологічних дослідженнях (М. Каган, Л. Келеман, Д. Лихачов, О. Лосєв, М. Мамардашвілі). У педагогічній науці проблема виховання інтелігентності також була і залишається предметом дослідження: представлені дослідження, в яких проведений аналіз сутності інтелігентності та її складових (В. Андреев, Л. Волович, О. Лук'янова); наявні успішні спроби діагностування рівня сформованості інтелігентності (В. Андреев, А. Труфанов); виховання інтелігентності розглянуто як одне з провідних виховних завдань вищої школи (Є. Галицьких, М. Ісінгарина, М. Каган, Л. Келеман, В. Краевський, А. Соколов, В. Тріудин, Д. Ольшанський, Г. Шевченко, І. Якиманська), як складова процесу виховання професіонала у вищій школі (В. Алфімов, С. Барилко, О. Белих, Є. Зеленов, О. Лук'янова).

Формулювання цілей статті. Розкрити аспекти осмислення сутності поняття інтелігентності людини в сучасних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на відчутну необхідність виховання інтелігентної людини у вищих навчальних закладах, ця проблема поки не стала предметом детального наукового аналізу, у науковій педагогічній літературі не спостерігається єдності поглядів щодо змісту понять «інтелігенція», «інтелігентна людина», «інтелігентність», не є вичерпно вивченими національні традиції виховання інтелігентної людини, відповідно й цілісна система виховання інтелігентної людини в сучасній вищій школі поки належить до перспектив наукових досліджень.

Науковий пошук у галузі дослідження проблем інтелігенції є багатовекторним: він пов'язаний з визначенням сутнісних ознак інтелігентності, вивченням шляхів становлення інтелігенції як суспільного прошарку, долі інтелігенції в різні періоди історії країни та вияву якостей інтелігентної людини у вчинках видатних письменників, учених, суспільних діячів, дослідженням особливостей сучасної інтелігенції та її впливу на суспільний розвиток [4]. У російській науці усталеним став термін інтелігентознавство, що об'єднує сучасні наукові пошуки в галузі дослідження сутнісних ознак інтелігентності, генезису й суспільної ролі інтелігенції, виявлення шляхів відновлення інтелігенції як впливового суспільного прошарку, визначення методологічних підходів вивчення інтелігентності й інтелігенції.

У вітчизняній науці основна увага традиційно приділяється дослідженню історико-культурних витоків зародження інтелігенції, її становлення та форм самовиявлення.

Філософські аспекти осмислення українськими дослідниками сутності понять «інтелігенція» та «інтелігентність» пов'язані з розглядом переважно соціальних компонентів їх значень, а саме: з визначенням ролі інтелігенції в соціальному управлінні, у створенні моделей суспільного розвитку й соціальних ідеалів (Н. Діденко), у становленні найважливіших рис української культури (демократичності, масовості, поєднання технічної та гуманітарної освіти, узгодження раціональності й емоційного начала) (Н. Фрадкіна), у формуванні української нації (В. Курило) та впливу прогресивної української інтелігенції на розвиток російської культури через українофільство як її феномен (Н. Северин), з обґрунтуванням творчого й визначального характеру ролі інтелігенції в суспільному розвитку (Н. Діденко), демократичному реформуванні суспільства (І. Кадієвська) та характеристикою інтелігенції, зокрема, наукової й творчої як суб'єкта соціотворчої діяльності, ініціатора соціокультурних змін як у ретроспективному аспекті (А. Кретов), так і в умовах становлення постіндустріального суспільства та на шляху до суспільства інформаційного (І. Кадієвська).

Значний інтерес у вітчизняних дослідників викликає генеза понять «інтелігенція» та «інтелігентність», становлення уявлень про сутність цих понять, національна специфіка їх розуміння, формування й самовиявлення інтелігенції (Н. Фрадкіна), взаємовплив російської та української інтелігенції як суб'єктів формування національних культурних просторів (Н. Северин).

Особливу увагу привертає проблема визначення ключових характеристик та ідейних засад інтелігенції як суспільного прошарку, що формують основу розуміння інтелігентності як особистісної якості. Оригінальна історико-філософська інтерпретація сутності інтелігенції, національних характеристик української інтелігенції здійснена українськими вченими А. Бичко та І. Бичком [2].

Формування типу світогляду, властивого інтелігенції, стало предметом дослідження, зокрема, В. Волошина, який, спираючись на ідеї збірника «Віхи», намагався визначити сутнісні характеристики й аксіологічний зміст світогляду російської революційної інтелігенції, оцінити її релігійно-моральні позиції результати практичного впровадження ціннісних установок інтелігенції в суспільне життя та обґрунтувати можливість використання концепцій «віхівців» для аналізу й реалізації соціально-політичних реформ і змін у духовній сфері в сучасній Україні.

Процес вироблення українською науковою інтелігенцією власної специфічної ідеології «технологічного лібералізму» – розглянутий І. Кадієвською, яка визначає також специфіку суспільного буття української наукової інтелігенції, аналізує систему її «рекрутування».

Філософсько-соціологічна проблема відновлення інтелігенції як суспільного прошарку розглядається українськими вченими в першу чергу у зв'язку з проблемами формування інтелектуальної еліти і пріоритетних завдань вищої освіти. Так, О. Стояно здійснена спроба соціально-філософського осмислення самоідентифікації студентства як процесу самовизначення особистості в сучасному суспільстві саме в контексті формування інтелігенції як суспільного прошарку й інтелектуального ресурсу суспільства.

Цікавими є спроби дослідження українськими вченими досвіду становлення інтелігенції в інших країнах світу та культурної взаємодії вітчизняної та зарубіжної інтелігенції (К. Бацак, В. Гамянін, О. Надтока). Зокрема, аналізуючи трансформаційні процеси суспільно-політичного, ідеологічного та особистісного характеру в Китаї першої половини ХХ століття, В. Гамянін розкрив історичну долю соціального прошарку буржуазної інтелігенції як основного носія нової ідеології, нової китайської національної еліти. О. Надтокою досліджено участь частини російської революційної та ліберальної інтелігенції в українському національному відродженні з кінця ХVIII до початку ХХ століття, сприяння представників різних професійних груп російської інтелігенції культурному та політичному ренесансу української нації. Умови формування італійської еміграції в Україні та напрями її діяльності у 80-х роках ХVIII – першій третині ХІХ століття, участь італійської інтелігенції (архітекторів, вчителів, артистів, музикантів) в європеїзації українських міст, поширенні надбань культури та мистецтва Заходу висвітлено Ю. Бацак.

Значний інтерес щодо розуміння змісту інтелігентської свідомості, ключових позицій її ідеології становлять дослідження, присвячені аналізу життя та діяльності видатних постатей української культури, науки, громадського життя, оскільки вони дають можливість зрозуміти, яким чином складалася інтелігенція як суспільний прошарок, як формувалися її ідеологічні орієнтири та напрями діяльності. Наприклад, у дослідженні, присвяченому внеску академіка М. Біляшівського в наукове, культурне та громадське життя України, показано роль наукової інтелігенції в національно-культурному розвитку України кінця ХІХ – початку ХХ століття на основі аналізу практичного досвіду діяльності директора Київського міського художньо-промислового та наукового музею та його впливу у вирішенні проблем збереження вітчизняної історико-культурної спадщини (Л. Дідух), роль наукової інтелігенції в українському національно-культурному русі на прикладі вивчення особистісного становлення та наукової й громадсько-просвітницької діяльності Олександра Барвінського, його внеску в справу національного відродження України. 1840-х років – початку ХХ століття показано в дослідженні О. Гриб. У працях, присвячених впливу митрополита А. Шептицького на суспільне й культурно-просвітницьке життя Галичини в кінці ХІХ – першій половині ХХ століття, розкриваються витоки й напрями його суспільно-політичної діяльності, що базувалася на християнських переконаннях і християнському патріотизмі та була спрямована, зокрема, на підтримку

освітніх установ, легальних молодіжних організацій і товариств християнського та світського спрямування, надання владиюкою представникам інтелігенції матеріальної допомоги для наукових цілей (Л. Крупа). Вивчаючи життя та діяльність О. Кониського, його активну роль у процесі українського націотворення другої половини XIX століття, О. Дяченко визначає ключові характеристики його публіцистичної, видавничої та громадської діяльності в Східній Галичині, що сприяла консолідаційним процесам серед української інтелігенції. І. Мохнатюк, аналізуючи історико-політичні погляди І. Франка як представника генерації національно свідомої інтелігенції, висвітлює його позицію щодо діяльності інтелігенції, який митець відводив виняткову роль у становленні української нації, піднесенні загальнокультурного й освітнього рівня народу, здобутті політичної й національної незалежності.

Висновки. Отже, феномен інтелігентності розглядається як найвищий рівень особистої культури людини, який дозволяє окреслювати власні життєві перспективи, будувати своє життя, стосунки з іншими людьми, здійснювати свою діяльність у суспільстві (в тому числі й професійну) на основі принципів і норм загальнолюдської моралі.

Складність і багатоаспектність проблеми виховання інтелігентності у студентської молоді зумовлює необхідність використання дискурс-аналізу, оскільки саме поняття дискурсу передбачає єдність діяльності суб'єктів (з їх характерними особливостями), їх взаємодії й взаємовпливу і контексту, в якому ця взаємодія розгортається. Саме тому будь-який дискурс є водночас і лінгвістичним, і соціокультурним феноменом, оскільки він виникає в соціумі, культурі й може активно впливати на соціокультурне середовище, причому вплив дискурсу на соціум може бути як позитивним, так і негативним.

Список використаних джерел

1. Shevchenko G.P. Spiritual Development of a Personality as a Process of Spirit Creation / Galyna P. Shevchenko. – Режим доступа: <http://www.inter-disciplinary.net/critical-issues/ethos/-in-the-21st-century/project-archives/2nd/session-4-spirituality-and-the-developing-self/>
2. Бичко А. Феномен української інтелігенції: спроба екзистенційного дослідження / Бичко Ада, Бичко Ігор / Психологія і суспільство: український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис. – 2010. – № 1 (39). – С. 8-64.
3. Духовно-культурні цінності виховання Людини: монографія / Г.П.Шевченко, Т.Л.Антоненко, О.С.Белих, Є.А.Зеленов, І.М.Карпенко, О.Є.Крсеєк, С.С.Рашидова, С.Ф.Рашидов, Н.В.Фунтікова, О.О.Шайкіна. – Луганськ: Вид-во «НОУЛІДЖ», 2013. – С. 259-300.
4. Камчатнов А. О концепте интеллигенция в контексте русской культуры / А. Камчатнов. – Режим доступа: http://www.gumer.info/kam_konc.php.
5. Келеман Л. А. Интеллигентность: антропологический статус и манифестация в современном мире: дис. ... доктора филос. наук: спец. 09.00.13 – религиоведение, философская антропология, философия культуры / Людмила Анатольевна Келеман. – Ставрополь, 2006. – 387 с.
6. Лихачев Д. С. О русской интеллигенции: Письмо в редакцию / Д. С. Лихачев // Новый мир. – 1993. – № 2. – С. 3-9.
7. Соколов А. В. Интеллигенты и интеллектуалы в российской истории / А. В. Соколов. – СПб.: Изд-во СПбГУП, 2007. – 344 с.
8. Соколов А. В. Формула интеллигентности / А.В. Соколов // Петербургская библиотечная школа. – 2004. – № 3. – С. 3-12.
9. Труфанов А. А. Формирование интеллигентности студента средней профессиональной школы в процессе изучения дисциплин гуманитарного цикла: дис. ... кандидата пед. наук: 13.0.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования / Андрей Андреевич Труфанов. – Казань, 2003. – 261 с.

Стаття надійшла до редакції .05.02. 2014 р.

ФУНТИКОВА Н.

Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, Луганск, Украина

ФЕНОМЕН ИНТЕЛЛИГЕНТНОСТИ ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

В статье рассматриваются педагогические исследования, связанные с изучением становления и самопроявления понятия интеллигентного человека как носителя гуманистических ценностей и идеалов общества.

Ключевые слова: *интеллигентность человека, интеллигенция, процесс воспитания, воспитание интеллигентности, личная культура.*

FUNTIKOVA N.

East-Ukrainian national University named after Volodymyr Dal, Luhansk, Ukraine

THE PHENOMENON OF INTELLIGENCE OF A MAN IN MODERN RESEARCHES

The article considers the pedagogical research related to studying of formation and self-realization of the concept of an intelligent person as a carrier of humanistic values and ideals.

Keywords: *the intelligence of a man, the intelligentsia, the process of education, upbringing intelligence, personal culture.*